

Концептуальна проблема обліку інноваційного капіталу підприємства: причини виникнення

Розглянуто особливості трансформації економіки в умовах переходу до постіндустріального суспільства. Визначено напрями впливу економіки знань на діяльність підприємств та системи бухгалтерського обліку. Ідентифіковано існування нових інформаційних потреб та запитів щодо інноваційної діяльності підприємств. Розкрито концептуальну проблему обліку інноваційного капіталу підприємства. Виявлено обмеженість бухгалтерського обліку в розкритті інформації про інноваційну діяльність підприємства та її вплив на функціонування інших управлінських систем. Обґрунтовано необхідність удосконалення інформаційної підтримки прийняття інвестиційних та позикових рішень щодо інноваційного капіталу підприємств. Виявлено та проаналізовано причини використання консервативного підходу розробниками облікових стандартів до бухгалтерського обліку інноваційної діяльності підприємств. Встановлено необхідність розвитку теоретико-методологічних засад обліку інноваційної діяльності підприємств з метою удосконалення системи її інформаційного забезпечення для внутрішніх та зовнішніх стейкхолдерів.

Ключові слова: економіка знань; інноваційний капітал; інноваційна діяльність; дослідження та розробки.

Постановка проблеми. Кардинальні зміни, що відбулися протягом двох останніх десятиліть у суспільстві через тотальну інформатизацію та діджиталізацію діяльності підприємств, остаточно сформували його перехід від індустріальної фази розвитку до суспільства знань, в умовах якого економічні системи функціонують у нових умовах та за новими правилами. З переходом до економіки знань інвестиції в дослідження та розробки стали вирішальними для підтримки конкурентних переваг підприємства, а також для створення умов щодо генерування довгострокової вартості, базуючись на можливостях та ризиках, пов'язаних з економічним, екологічним та соціальним розвитком.

В умовах економіки знань виникає необхідність трансформації існуючих методик до оцінки ефективності діяльності підприємств, які б враховували пріоритетну роль інноваційного капіталу в створенні їх довгострокової вартості. Оскільки підприємства нарощують обсяги інноваційної діяльності, з'являється все більше запитів внутрішніх та зовнішніх користувачів щодо формування відповідних спеціалізованих звітів, які б відображали стан і результати інноваційної діяльності підприємств та використовувалися би ними для прийняття економічних рішень. Внаслідок цього з'являються нові вимоги і запити від різних груп користувачів до системи бухгалтерського обліку як до основного постачальника інформації про ресурси підприємства, з метою забезпечення необхідної інформаційної підтримки нових методик оцінювання ефективності діяльності підприємств. Такі вимоги і запити трансформуються як у рекомендації до удосконалення методики організації системи обліку на інноваційно-містких підприємствах щодо формування нових і розширених управлінських звітів, так і в нові вимоги до суб'єктів розробки систем міжнародних облікових стандартів, у яких розкривається методика обліку та порядок формування фінансової звітності щодо інноваційної діяльності підприємств.

Наведена вище проблематика сьогодні привертає значну кількість науковців та професійних облікових організацій, а також широко обговорюється у фаховій науковій літературі з менеджменту, бухгалтерського обліку та економічного аналізу. Зокрема одним із найбільш важливих питань, що розглядається вченими, є встановлення того, які саме об'єкти обліку – витрати на дослідження та розробки або капіталізовані нематеріальні активи – мають відображатись у фінансовій звітності і використовуватись як характеристики ефективності здійснення інноваційної діяльності підприємств. Це питання потребує вирішення як з позиції конвенційних засад системи облікових стандартів, так і на основі врахування особливостей впливу економіки знань на діяльність сучасних підприємств. Тому під час пошуку шляхів вирішення цього питання варто проаналізувати існуючі пропозиції вчених у сфері бухгалтерського обліку, а також нові специфічні умови здійснення інноваційної діяльності сучасними підприємствами (специфіка здійснення інновацій на підприємстві, висока невизначеність результатів інноваційної діяльності, інформаційна асиметрія між зовнішніми та внутрішніми користувачами).

Аналіз останніх досліджень та публікацій, на які спирається автор. Аналіз причин застосування існуючого підходу до бухгалтерського обліку інноваційної діяльності в міжнародних облікових стандартах досліджували: Й.Боужельбене, Б.Грабінська, К.Грабінські, Р.Гудара, Г.Дюмас, Т.Дін,

П.Заровін, С.Зембон, Д.Ебуді, О.В. Кантаєва, Г.Маркаріан, Дж.Марцо, Дж.Масіно, Ф.Мацція, Д.Р. Освальд, Л.Поцца, А.Пренципе, Р.Слек, І.Цалавутас, Ф.Цолігас, В.Шультце.

Метою статті є ідентифікація та аналіз причин виникнення концептуальної проблеми бухгалтерського обліку інноваційної діяльності підприємств.

Викладення основного матеріалу. В умовах економіки знань, що характеризується високим рівнем наукоємності та деіндустріалізації, найбільш вагому роль для підприємств, галузей і регіонів відіграє інноваційний капітал, що проявляється у вигляді інвестицій в інновації, нематеріальні активи та інші об'єкти інноваційної природи. Здійснення інвестицій в інноваційний капітал має важливе значення для підвищення рівня інформаційного й технологічного розвитку підприємств, комерціалізація результатів розвитку якого дозволяє одержувати значні економічні вигоди заінтересованим сторонам (власникам, інвесторам та ін.). Як зазначає Р.М. Унгер, економіка знань – це накопичення капіталу, технологій, можливостей, пов'язаних із технологіями, і науки в процесі виробничої діяльності. Її характерним ідеалом є постійні інновації у процедурах і методах, а також у продуктах і технологіях. Вона не є просто ще одним способом виробництва товарів і послуг із відмінним технологічним обладнанням, а є парадигмою виробництва, яка постійно заново винаходить себе [11, с. 21]. В умовах розвитку економіки знань держава, приватні та корпоративні суб'єкти здійснюють значні інвестиції в інноваційний капітал з метою одержання високого рівня доходу та забезпечення сталого довгострокового розвитку, що є особливо актуальним в умовах зміни клімату, під час подолання наслідків пандемії та в умовах цифрової трансформації суспільства. Ті підприємства, які обмежують свою інноваційну активність в умовах економіки знань, не інвестують у дослідження та розробки технологій, товарів, послуг, значно зменшують свої можливості одержання додаткової вартості та підвищення власної ринкової капіталізації.

Визначальним імпульсом для здійснення інвесторами вкладень у інноваційні підприємства, а також надання їм кредитних коштів від позичальників, є володіння інформацією про потенційні доходи, які будуть одержані від таких інвестицій. Окрім загальних фінансових показників, що характеризують стан та результати діяльності підприємств, використовується інформація про інноваційну активність, інноваційну гнучкість (приспосованість), можливість уникнення інноваційних ризиків та інноваційну ефективність (доходи від здійснених інновацій та інноваційних проєктів) таких підприємств. Існуюча система бухгалтерського обліку та фінансової звітності має значні обмеження щодо інформування про такі напрями або розрізи діяльності підприємства, лише розкриваючи інформацію про здійснені дослідження і розробки та капіталізовані нематеріальні активи. При цьому, навіть така інформація досить часто подається агрегованою разом з іншими витратами операційної діяльності або іншими нематеріальними активами, які не мають інноваційної природи (права користування природними ресурсами та майном, нетехнологічні нематеріальні активи тощо) або одержані підприємством не в результаті здійснення власних інноваційних зусиль. Окрім цього, процес здійснення досліджень та розробок супроводжується високим рівнем невизначеності та інформаційної асиметрії, внаслідок чого наявні та потенційні інвестори не мають достовірної інформації про те, чи існує сьогодні можливість створення на підприємстві таких інноваційних продуктів та послуг, які б забезпечили йому одержання майбутніх економічних вигід. Внаслідок цього суб'єкти організації обліку на підприємстві (менеджери, бухгалтери та ін.) можуть маніпулювати у процесі визнання та обліку досліджень і розробок з метою досягнення власних опортуністичних цілей. Наявність таких можливостей у суб'єктах організації обліку та підтвердження існування подібної негативної практики на підприємствах у різних країнах світу є достатньою підставою для проведення удосконалень існуючої методики обліку досліджень та розробок.

Неспроможність системи бухгалтерського обліку забезпечувати користувачів релевантною інформацією про інноваційну діяльність підприємства призводить до дисфункції інших управлінських підсистем, зокрема аналітичної підсистеми підприємства. Оскільки вимірювання, облікове відображення та аналіз використання ресурсів у процесі здійснення інноваційної діяльності та створення інноваційної продукції є надзвичайно важливими елементами системи управління підприємства, які забезпечують розуміння шляхів та покращення напрямів створення вартості. Внаслідок цього в частині інноваційної діяльності підприємствами для постачальників капіталу розкривається аналітична та статистична інформація (кількість одержаних патентів та інших охоронних документів, відсоток витрат на дослідження та розробки від продаж тощо), яка непрямо може вказувати на потенціал майбутнього прибутку підприємства, згенерованого інноваційним капіталом.

Для удосконалення інформаційної підтримки прийняття інвестиційних та позикових рішень щодо інноваційного капіталу підприємств корисним буде розширення інформації про інноваційні напрями та розрізи діяльності підприємств, що дозволить краще оцінювати потенціал їх майбутнього прибутку. З іншого боку, внесення таких змін сприятиме інтенсифікації інноваційної діяльності підприємств та формуванню більш активної політики щодо їх висвітлення як у фінансовій звітності, так і за допомогою засобів додаткового розкриття облікової інформації (інтегровані та нефінансові звіти). Як зазначають з цього приводу С.Зембон та Дж.Марцо, система бухгалтерського обліку шляхом розвитку методології вимірювання та звітування має забезпечити «візуалізацію невідчутностей» [12, с. 1], тобто інноваційного

капіталу, створивши необхідні теоретико-методологічні інструменти для надання необхідної інформації менеджерам, постачальникам капіталу, громадськості та іншим заінтересованим користувачам.

У той же час для проведення таких удосконалень чинної системи обліку, які б підвищили рівень релевантності та прозорості облікової інформації в частині інноваційного капіталу, потребує концептуального реформування існуюча модель бухгалтерського обліку інноваційної діяльності підприємств, що буде вступати в суперечність з консервативними підходами, закладеними розробниками систем IAS/IFRS (помірно консервативним) та GAAP US (надмірно консервативним) в їх основу. Внаслідок цього, як зазначають Ф.Мацція, Р.Слек, І.Цалавутас та Ф.Цолігас, існуючий підхід до бухгалтерського обліку досліджень та розробок завжди був та залишається суперечливою сферою [10] або, за словами Б.Лева, залишається невирішеним питанням, що характеризується серйозною розбіжністю між IAS / IFRS та GAAP US [7, с. 714]. Можна виокремити декілька причин застосування такого підходу регуляторами облікових стандартів у сучасних умовах (рис. 1).

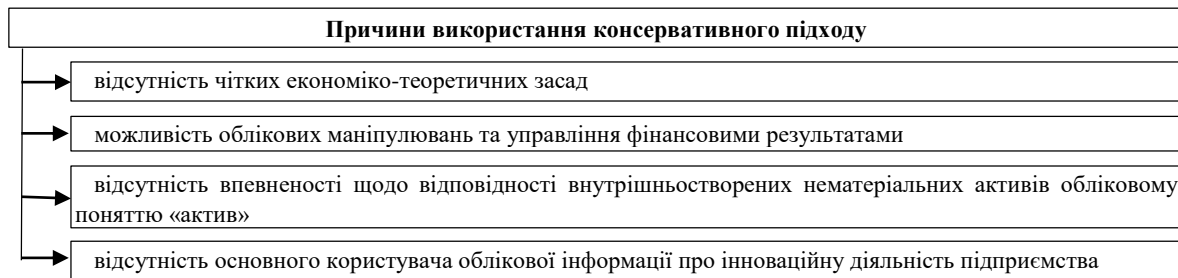

Рис. 1. Причини використання консервативного підходу до бухгалтерського обліку інноваційної діяльності підприємств

Першою причиною високого рівня консерватизму, яким характеризуються чинні облікові стандарти, що стосуються обліку інноваційної діяльності підприємств, є відсутність чітких економіко-теоретичних засад інноваційної діяльності та нематеріальних активів. Незважаючи на існування класичних економічних праць у цій сфері (Й.А. Шумпетер, Е.М. Роджерс, П.Ромер, Ц.Гріліхес та ін.), на сьогодні залишається невирішеною значна кількість теоретичних питань, які не дозволяють у свою чергу побудувати більш реалістичні теоретичні засади бухгалтерського обліку в частині інноваційної діяльності та нематеріальних активів, тому вони до нинішнього часу ґрунтуються на облікових концепціях, сформованих у 1970–1980-х роках, що були впроваджені в 1970-х роках в облікові стандарти GAAP US, а наприкінці 1990-х – в IAS / IFRS.

Так С.Зембон та Дж.Марцо зауважують, що, незважаючи на зростаючу роль капіталу знань підприємств в забезпеченні конкурентоспроможності націй та регіонів, економічна теорія та статистичні показники все ще не в змозі охопити цінність і складність нематеріальних активів [12, с. 2], внаслідок чого це породжує відсутність відповідного адекватного розуміння і в теорії бухгалтерського обліку. Масіно Дж. [9, с. 207] більш чітко окреслив такі проблеми в сфері економічної теорії, зазначивши про важливість їх вирішення для побудови концептуальних засад обліку: 1) відсутність загального бачення стосовно того, якою має бути така теорія, зокрема теорія фірми, заснована на нематеріальних активах; 2) відсутність чіткого розуміння того, що насправді є нематеріальними активами, тобто що слід розуміти під «нематеріальністю», і у якому випадку їх можна зараховувати до складу активів; 3) невизначеність ролі нематеріальних активів у стратегічному та організаційному розвитку підприємства; 4) невизначеність ролі нематеріальних активів у досягненні результатів діяльності підприємства та зростанні їх ринкової вартості.

Те, що такі проблеми до сьогодні залишаються невирішеними і переважно не розглядаються розробниками систем облікових стандартів, пояснюється спрямованістю їх основної уваги на вирішення суто прикладних завдань і проблем, що проявляється в формуванні нових вимог до складання інтегрованої звітності. Прикладом такої ситуації є впровадження в Україні звіту про управління, в якому має розкриватись інформація про інноваційну діяльність підприємства, однак відсутні рекомендації стосовно того, яким чином така інформація повинна формуватися і на яких теоретичних засадах має базуватися методика заповнення такого звіту в частині інноваційної діяльності.

Таким чином, відсутність належної теоретизації проблем інноваційної діяльності та формування нематеріальних активів підприємства призвело до застосування в бухгалтерському обліку більш спрощеного підходу до їх розуміння та використання консервативного підходу до визнання нематеріальних активів, що значно звужує можливості облікової системи щодо інформування заінтересованих користувачів. З іншого боку, розробка в майбутньому суворого теоретичного розуміння феномена інноваційної діяльності та нематеріальних активів допомогли б удосконалити чинну модель обліку інноваційної діяльності, яка б забезпечувала формування необхідної інформації для прийняття рішень внутрішніми та зовнішніми користувачами.

Другою причиною, яка призводить до подальшого дотримання консервативної ідеології щодо визнання розробниками облікових стандартів внутрішньостворених нематеріальних активів через капіталізацію витрат на розробки, є можливість маніпулювання критеріями визнання витрат та управління фінансовими результатами підприємства (earnings management) або згладжування доходів (earnings-smoothing). Подібні інструменти креативного обліку є засобами введення в оману постачальників капіталу, зокрема в частині їх рішень щодо здійснення інвестицій або надання коштів у позику суб'єктам здійснення інноваційної діяльності. Основною метою здійснення таких маніпулювань є досягнення власних цілей суб'єктів організації обліку (одержання бонусів та премій) або досягнення загальних цілей підприємств (збільшення / зменшення прибутку, збільшення ринкової вартості), які заподіюють шкоду іншим особам, з якими пов'язана діяльність підприємства, де здійснюються такі маніпуляції (власники, інвестори, позичальники, громадськість та ін.). Незважаючи на наявність значних переваг щодо можливості капіталізації витрат на дослідження для ринку капіталу, зокрема підвищення рівня його ефективності, виникнення проблем щодо маніпулювання фінансовими результатами підприємств призводить до прояву зворотного ефекту, що проявляється через асиметрію облікової інформації в частині нематеріальних активів, що відображаються в фінансовій звітності.

Одними із перших це питання розглянули П.Заровін та Д.Р. Освальд [13], які досліджували діяльність британських компаній за період 1992–2002 років. Автори встановили, що підприємства можуть маніпулювати власними фінансовими результатами одразу в дві сторони – в сторону зменшення та в сторону збільшення прибутку звітного періоду. Основною причиною можливості здійснення таких маніпулювань є необхідність застосування професійного судження щодо обліку досліджень та розробок як витрат або як внутрішньостворених нематеріальних активів. Для застосування конкретного професійного судження на рівні підприємства під контролем менеджменту або інших суб'єктів організації обліку заздалегідь здійснюються необхідні види досліджень та розробок, тобто реальних операцій, що дозволяє досягти поставлених менеджерами цілей. Кінцевою метою здійснення такої маніпулятивної поведінки менеджерів є забезпечення відповідності пороговим значенням прибутку, наприклад, шляхом уникнення збитків чи від'ємних змін прибутку через «перенесення» витрат на дослідження і розробки на інші звітні періоди або через використання принципу нарахування. Одержані авторами результати підтверджують існування економічних наслідків бухгалтерського обліку, що передбачає необхідність його розгляду як окремого соціально-економічного інституту, що впливає на функціонування економічних систем.

На думку італійських дослідників Г.Маркаріана, Л.Поцца та А.Пренципе капіталізація витрат на дослідження та розробки (НДДКР) є суперечливим питанням бухгалтерського обліку внаслідок того, що така капіталізація мотивована стимулами для маніпулювання доходами [8, с. 246]. Таку тезу вони підтверджують на основі аналізу діяльності італійських компаній, зареєстрованих на біржі. Зокрема, вони встановили, що, використовуючи можливість капіталізації витрат на розробки відповідно до італійських облікових стандартів, компанії здійснюють управління прибутками з метою мінімізації оподаткування та зменшення дивідендних виплат.

Такі висновки авторів частково підтверджують гіпотезу представників позитивної теорії обліку Р.Уотсса та Дж.Циммермана про опортуністичність поведінки суб'єктів організації обліку (менеджерів, головних бухгалтерів та ін.) в процесі реалізації облікової політики підприємства, яка призводить до виникнення агентських та політичних витрат на підприємстві для її нівелювання. Зокрема, в тому контексті, що на рішення щодо капіталізації витрат на дослідження та розробки можуть впливати цілі управління фінансовими результатами через можливість реалізації суб'єктивного підходу до застосування методології бухгалтерського обліку. Подібних результатів також дійшли в своїх дослідженнях Б.Грабінська та К.Грабінські [5, с. 53], які встановили вплив участі у дослідженнях та розробках на поведінку менеджерів щодо управління доходами на прикладі аналізу діяльності американських підприємств, Р.Гуідара та Й.Божельбене [6, с. 44–47] – на основі вивчення французьких компаній з біржі «CAC ALL TRADABLE» за 2007–2011 роки, Ж.Дюмас [4, с. 112] – в результаті аналізу діяльності французьких промислових компаній, Т.Дін та В.Шультце [3] – на основі аналізу діяльності німецьких підприємств, які ведуть облік за IFRS.

В цілому сутність управління фінансовими результатами підприємства на основі капіталізації витрат на дослідження полягає в тому, що таким чином менеджери забезпечують досягнення порогових значень прибутку (нульового прибутку). Тобто, у випадку значного перевищення витрат над доходами звітного періоду підприємства, капіталізація витрат на дослідження дозволяє зменшити обсяг наявних витрат за даний звітний період, наблизивши їх загальний обсяг до обсягу одержаних доходів. Шляхом варіювання методів амортизації внутрішньостворених нематеріальних активів в майбутньому також з'являється можливість регулювати обсяги витрат, які будуть враховуватися до загальних витрат періоду підприємства. Через капіталізацію витрат на розробки відбувається їх перенесення з даного звітного періоду на інші майбутні періоди, залежно від строку корисного використання внутрішньоствореного нематеріального активу. Завдяки використанню цього управлінського інструменту реалізації облікової політики підприємства забезпечується оптимізація податку на прибуток, який буде сплачуватися з

порогового значення прибутку. Зазвичай такий інструмент використовується комплексно щодо цілої групи внутрішньостворених нематеріальних активів та спільно з іншими інструментами управління фінансовими результатами підприємства.

Таким чином, наявність суб'єктивного підходу до обліку інноваційного капіталу підприємств збільшує відмінність поглядів між менеджерами та інвесторами щодо розуміння його ролі в функціонуванні підприємства, створюючи адекватні передумови для управління фінансовими результатами. Існування такої негативної практики є додатковою пересторогою для розробників облікових стандартів щодо послаблення існуючих обмежень до капіталізації досліджень та розробок.

Третьою причиною використання консервативної моделі обліку витрат на дослідження та розробки є відсутність у розробників облікових стандартів повної впевненості у відповідності внутрішньостворених нематеріальних активів обліковому поняттю «актив», якщо такі витрати будуть повністю капіталізовані (розробники IAS / IFRS) або навіть частково капіталізовані (розробники GAAP US). Зокрема, основний сумнів стосується їх здатності забезпечувати одержання підприємством майбутніх економічних вигід від їх використання. Внаслідок цього капіталізація витрат на дослідження та розробки проводиться за моделлю «якщо, то» (IAS / IFRS) або за моделлю відмови від капіталізації, окрім деяких винятків (GAAP US). Як зауважують Б.Грабінська та К.Грабінські, хоча витрати на дослідження та розробки створюють одні з найцінніших активів у сучасній економіці, в багатьох системах облікових стандартів вони можуть або не визнаватися як актив у балансі, або їх визнання дуже обмежене. Основною перешкодою цього є недостатня надійність процесу вимірювання, яка є результатом асиметрії інформації, спричиненої характером інвестицій у дослідження та розробки. Крім того, технологічні прориви не обов'язково перетворюються на комерційний успіх [5, с. 53]. Тобто внутрішньостворені активи, визнані на підприємстві, не завжди стають активами в їх конвенційному розумінні, тобто такими ресурсами підприємства, які є контрольованими та забезпечують отримання майбутніх економічних вигід. Особливу пересторогу викликає дотримання останнього критерію, оскільки, виходячи зі здатності нематеріальних активів до надшвидкого морального зносу, їх здатність забезпечувати одержання майбутніх економічних вигід може швидко зникнути.

Подібні результати ілюструють дослідження, проведені Ф.Мація, Р.Слеком, І.Цалавутасом та Ф.Цолігасом [10], які не вважають, що інформація про внутрішньостворені на підприємстві нематеріальні активи є адекватним сигналом, який сповіщатиме про потенційні доходи підприємства, на що розраховували розробники стандартів. У той же час автори встановили, що облікова інформація про дослідження та розробки, зокрема щодо капіталізації витрат на розробку, для інвесторів є корисною при прийнятті рішень. Тому автори підтримують необхідність обов'язкової капіталізації таких витрат, визначених IAS 38, і виступають проти їх обліку суто як витрат, що визначено в GAAP US. Кардинально протилежної думки щодо цього питання дотримується Ж.Дюмас, який зазначає, що оскільки капіталізація витрат на розробки виглядає опортуністичною, то цілком ймовірно, що вона не є релевантною обліковою інформацією для інвесторів [4, с. 137]. На нашу думку, така позиція не є достатньо обґрунтованою, оскільки основним користувачем фінансової звітності, що складається на основі IAS / IFRS, якраз і є інвестори, тому якщо б така інформація мала низький рівень релевантності для них, то до існуючої моделі обліку витрат на дослідження та розробки й порядку їх капіталізації були б давно внесені відповідні зміни.

Дін Т. та Шульце В. [3] також наголошують на основі проведених досліджень німецьких підприємств, що капіталізація розробок у фінансовій звітності не пов'язана з меншою асиметрією інформації, а з помилками прогнозу. Тобто, виходячи з наявної інформації про капіталізовані дослідження підприємств, складно встановити обсяг потенційних доходів підприємства або зростання його ринкової вартості. Внаслідок чого учасники ринку не використовують інформацію про внутрішньостворені нематеріальні активи для проведення аналізу, а скасовуючи фактичну капіталізацію витрат, дозволену IAS / IFRS, використовують інформацію про витрати на дослідження та розробки для створення власних моделей і методів оцінки їх ролі в забезпеченні прибутковості підприємства. Подібна практика була встановлена в США для більшості підприємств з 1975 року, коли Рада зі стандартів фінансової звітності (FASB) прийняла новий підхід до обліку досліджень і розробок. Виходячи з такого підходу, фінансова звітність, в якій відображаються витрати на дослідження та розробки, а не капіталізовані нематеріальні активи, є кращою, забезпечуючи вищий рівень прозорості та об'єктивності з позиції її користувачів.

Четвертою причиною, що обґрунтовує консервативність методології обліку інноваційної діяльності, є відсутність основного користувача облікової інформації про таку діяльність, що породжується високим рівнем інформаційної асиметрії та невизначеності щодо досліджень та розробок. Внаслідок цього розробниками облікових стандартів замість задоволення потреб лише інвесторів як основного користувача фінансової звітності вирішується завдання мінімізації інформаційної асиметрії, що можна здійснити лише за рахунок запровадження помірно консервативного підходу до обліку досліджень та розробок. На думку Д.Ебуді та Б.Лева, різні характеристики досліджень та розробок викликають інформаційний дисбаланс між підприємством та його зовнішнім середовищем, а також всередині підприємства [2, с. 162]. Результатом такого дисбалансу і є виникнення інформаційної асиметрії між внутрішніми та зовнішніми стейкхолдерами

підприємства. Тобто, суб'єкти обробки облікової інформації (бухгалтери, рахівники) та суб'єкти організації обліку (менеджери, головні бухгалтери), а також інші працівники підприємства, які володіють інформацією про результати досліджень та розробок і про плани інноваційної діяльності підприємства на майбутнє, користуються такою інформацією для досягнення власних опортуністичних цілей.

Існування такої ситуації призводить до того, що такі працівники порівняно з іншими зовнішніми стейкхолдерами можуть зловживати наявними інформаційними перевагами з метою одержання доходів, наприклад, шляхом придбання / продажу акцій підприємства. Наприклад, наявність інформації про збільшення обсягів інвестицій у дослідження є свідченням про наявність гарних інноваційних результатів та потенціалу одержання майбутніх економічних вигід. З іншого боку, зовнішні стейкхолдери (інвестори, позичальники, громадськість та ін.), не володіючи актуальною та достовірною інформацією про інноваційну діяльність підприємства порівняно з його внутрішніми стейкхолдерами, заздалегідь позбавлені можливості приймати більш ефективні рішення щодо взаємодії з таким підприємством.

Тому з метою хоча б часткового вирішення проблеми інформаційної асиметрії щодо досліджень та розробок розробники облікових стандартів впровадили консервативну модель їх облікового відображення, яка не дозволяє визнавати всі інноваційні ініціативи підприємства як капітальні витрати, однак в той же час забезпечує інформування зовнішніх стейкхолдерів підприємства про результати та ефективність інноваційної діяльності, зменшуючи рівень їх інформаційної невизначеності. З іншого боку, щоб уникнути формування ще більшої інформаційної асиметрії внаслідок підвищення ролі професійного судження бухгалтера щодо визнання досліджень та розробок в обліку, яке матиме високий рівень суб'єктивності через відносну унікальність інвестицій в інновації, розробниками облікових стандартів була відхилена можливість повного розуміння інноваційної діяльності підприємства в бухгалтерському обліку як капіталотворюючої діяльності. В результаті прийняття такого рішення забезпечується інформаційний паритет між різними групами користувачів облікової інформації щодо інноваційної діяльності підприємства.

Висновки та пропозиції. Розвиток економіки знань на фоні процесів інформатизації суспільства та діджиталізації діяльності підприємства висуває нові вимоги до системи інформаційного забезпечення управління його діяльністю, а також ініціює виникнення нових інформаційних запитів з боку учасників фінансового ринку (інвестори, позичальники). Основним об'єктом, щодо якого виникають такі нові інформаційні потреби та запити, є інноваційна діяльність підприємств, яка починає відігравати ключову роль у створенні довгострокової вартості для підприємств в умовах економіки знань. Це зумовлює необхідність проведення глибинного аналізу існуючих підходів до обліку досліджень та розробок і пошуку шляхів для їх удосконалення з метою задоволення зростаючих інформаційних потреб різних груп заінтересованих користувачів.

Однією з причин, що викликає невідповідність системи обліку потребам стейкхолдерів в умовах економіки знань, є застосування консервативного підходу до визнання в обліку досліджень та розробок. У результаті проведеного аналізу праць вчених та специфіки здійснення інноваційної діяльності сучасних підприємств виявлено чотири основні причини його використання: 1) відсутність чітких економіко-теоретичних засад; 2) можливість облікових маніпулювань та управління фінансовими результатами; 3) відсутність впевненості щодо відповідності внутрішньостворених нематеріальних активів обліковому поняттю «актив»; 4) відсутність основного користувача облікової інформації про інноваційну діяльність підприємства. Такі причини мають бути обов'язково враховані в процесі удосконалення чинної методики обліку досліджень та розробок з метою розвитку системи інформаційної підтримки прийняття інвестиційних та позикових рішень щодо інноваційного капіталу підприємств.

Список використаної літератури:

1. *Кантаєва О.В.* Про напрямки відображення витрат на дослідження і розробки на рахунках бухгалтерського обліку / *О.В. Кантаєва* // Вісник Житомирського державного технологічного університету. Сер. : Економічні науки. – 2005. – № 4 (34). – С. 97–105.
2. *Aboody D.* Information asymmetry, R&D and insider gains / *D.Aboody, B.Lev* // The Journal of Finance. – 2000. – Vol. 55 (6). – P. 2747–2766.
3. *Dinh T.* Accounting for R&D on the income statement? Evidence on non-discretionary vs. discretionary R&D capitalization under IFRS in Germany / *T.Dinh, W.Schultze* // Journal of International Accounting, Auditing and Taxation. – 2022. – Vol. 46. DOI: 10.1016/j.intaccudtax.2022.100446.
4. *Dumas G.* Processual earnings management: A study of R&D spending of French listed companies / *G.Dumas* // Accounting Auditing Control. – 2017. – Vol. 23, Issue 2. – P. 111–141.
5. *Grabińska B.* The impact of R&D expenditures on earnings management / *B.Grabińska, K.Grabiński* // Argumenta Oeconomica Cracoviensia. – 2017. – № 17. – P. 53–72. DOI: 10.15678/AOC.2017.1704.
6. *Guidara R.* Earnings Management around Research and Development Manipulation / *R.Guidara, Y.Boujelbene* // Inter. Journal of Academic Research in Accounting Finance and Management Sc. – 2014. – Vol. 4 (2). – P. 35–51.
7. *Lev B.* Ending the accounting-for-intangibles status quo / *B.Lev* // European Accounting Review. – 2019. – Vol. 28 (4). – P. 713–736. DOI: 10.1080/00014788.2018.1470138.
8. *Markarian G.* Capitalization of R&D costs and earnings management: Evidence from Italian listed companies / *G.Markarian, L.Pozza, A.Prencipe* // The International Journal of Accounting. – 2008. – Vol. 43, Issue 3. – P. 246–267.

9. Masino G. The Neglected Intangible Asset: Organisational Power in the Knowledge Economy. Visualising intangibles: measuring and reporting in the knowledge economy / G.Masino ; ed. by S.Zambon, G.Marzo. – Ashgate Publishing Limited, 2007. – 268 p.
10. Exploring investor views on accounting for R&D costs under IAS 38 / F.Mazzia, R.Slack, I.Tsalavoutas, F.Tsoligkas // Journal of Accounting and Public Policy. – 2022. – Vol. 41, Issue 2. DOI: 10.1016/j.jaccpubpol.2022.106944.
11. Unger R.M. The knowledge economy / R.M. Unger. – Edinburgh, Verso, 2019. – 220 p.
12. Zambon S. Visualising the Invisible: Measuring and Reporting on Intangibles and Intellectual Capital. Visualising intangibles: measuring and reporting in the knowledge economy / S.Zambon, G.Marzo ; ed. by S.Zambon, G.Marzo // Ashgate Publishing Limited, 2007. – 268 p.
13. Zarowin P. Capitalization vs Expensing of R&D and Earnings Management / P.Zarowin, D.R. Oswald // SSRN–2005 [Electronic resource]. – Access mode : <https://ssrn.com/abstract=739225>.

References:

1. Kantajeva, O.V. (2005), «Pro naprjamky vidobrazhennja vytrat na doslidzhennja i rozrobky na rahunkah buhgalters'kogo obliku», *Visnyk Zhytomyr's'kogo derzhavnogo tehnologichnogo universytetu, Ser. Ekonomichni nauky*, No. 4 (34), pp. 97–105.
2. Aboody, D. and Lev, B. (2000), «Information asymmetry, R&D and insider gains», *The Journal of Finance*, Vol. 55 (6), pp. 2747–2766.
3. Dinh, T. and Schultze, W. (2022), «Accounting for R&D on the income statement? Evidence on non-discretionary vs. discretionary R&D capitalization under IFRS in Germany», *Journal of International Accounting, Ser. Auditing and Taxation*, Vol. 46, doi: 10.1016/j.intaccudtax.2022.100446.
4. Dumas, G. (2017), «Processual earnings management: A study of R&D spending of French listed companies», *Accounting Auditing Control*, Vol. 23, Issue 2, pp. 111–141.
5. Grabińska, B. and Grabiński, K. (2017), «The impact of R&D expenditures on earnings management», *Argumenta Oeconomica Cracoviensia*, No. 17, pp. 53–72, doi: 10.15678/AOC.2017.1704.
6. Guidara, R. and Boujelbene, Y. (2014), «Earnings Management around Research and Development», *Manipulation Inter. Journal of Academic Research in Accounting Finance and Management Sc.*, Vol. 4 (2), pp. 35–51.
7. Lev, B. (2019), «Ending the accounting-for-intangibles status quo», *European Accounting Review*, Vol. 28 (4), pp. 713–736, doi: 10.1080/00014788.2018.1470138.
8. Markarian, G., Pozza, L. and Principe, A. (2008), «Capitalization of R&D costs and earnings management: Evidence from Italian listed companies», *The International Journal of Accounting*, Vol. 43, Issue 3, pp. 246–267.
9. Masino, G. (2007), *The Neglected Intangible Asset: Organisational Power in the Knowledge Economy. Visualising intangibles: measuring and reporting in the knowledge economy*, in Zambon, S. and Marzo, G. (ed.), Ashgate Publishing Limited, 268 p.
10. Mazzia, F., Slack, R., Tsavavoutas, I. and Tsoligkas, F. (2022), «Exploring investor views on accounting for R&D costs under IAS 38», *Journal of Accounting and Public Policy*, Vol. 41, Issue 2, doi: 10.1016/j.jaccpubpol.2022.106944.
11. Unger, R.M. (2019), *The knowledge economy*, Verso, Edinburgh, 220 p.
12. Zambon, S. and Marzo, G. (2007), *Visualising the Invisible: Measuring and Reporting on Intangibles and Intellectual Capital. Visualising intangibles: measuring and reporting in the knowledge economy*, in Zambon, S. and Marzo, G. (ed.), Ashgate Publishing Limited, 268 p.
13. Zarowin, P. and Oswald, D.R. (2005), *Capitalization vs Expensing of R&D and Earnings Management*, SSRN–2005, [Online], available at: <https://ssrn.com/abstract=739225>

Макарович Вікторія Костянтинівна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри обліку і аудиту Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці ІІ.

<https://orcid.org/0000-0002-0684-7072>.

Наукові інтереси:

- теорія і методологія обліку інноваційної діяльності;
- інноваційний капітал підприємства.

Makarovich V.K.

The conceptual problem of accounting for the innovation capital of the enterprise: reasons for the emergence

The peculiarities of the transformation of the economy in the conditions of the transition to a post-industrial society have been considered. The directions of influence of the knowledge economy on the activities of enterprises and the accounting system have been determined. The existence of new information needs and requests regarding the innovative activities of enterprises has been identified. The conceptual problem of accounting for the enterprise's innovative capital has been revealed. The limitations of accounting in disclosing information about the innovative activity of the enterprise and its influence on the functioning of other management systems have been revealed. The need to improve information support for making investment and loan decisions regarding the innovative capital of enterprises has been substantiated. The reasons for the use of a conservative approach by the developers of accounting standards to the accounting of the innovative activities of enterprises have been identified and analyzed. The need to develop the theoretical and methodological principles of accounting for the innovative activity of enterprises with the aim of improving the system of its information support for internal and external stakeholders has been established.

Keywords: knowledge economy; innovative capital; innovative activity; research and development.

Стаття надійшла до редакції 28.10.2022.